ГЛАСНИК ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА, Књ. 17 (2023), стр. 93-116
REVIEW OF REGIONAL MUSEUM, Vol. 17 (2023), pp. 93-116

Проф. др Васиљ ЈОВОВИЋ
Филозофски факултет
Никшић

ПОМЕНИ ПОДРУЧЈА ПЉЕВАЉА ТОКОМ СРЕДЊЕГ ВИЈЕКА У ПУБЛИЦИСТИЦИ НА ПРОСТОРУ ДАНАШЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ (ДО ПОЧЕТКА ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА)

АПСТРАКТ: Подручје пљеваљског краја налазило се у средишту средњовјековне српске државе Немањића. Касније су овим подручјем владали Војислав Војиновић, Никола Алтомановић, Тврткo I, Сандаљ Хранић и Стефан Вукчић Косача. Налазећи се на раскрсници путева који су водили из приморја ка унутрашњости, богат рудама и шумама, овај плодан крај је био густо насељен, о чему говори велики број насеља, утврђења, старих црквa и манастира. Главно и највеће насеље била је Брезница, каснија Пљевља. У другој половини XV вијека пљеваљски крај потпада под власт Османске Турске, у чијем саставу остаје до 1913. године. Након Првог свјетског рата ово подручје улази у састав Краљевине СХС/Југославије. У јавности Црне Горе у периоду владавине династије Петровића Његоша, овај крај Старе Херцеговине, сматрао се интегралним дијелом Српства које треба ослободити турске власти, што се одражавало и у публицистици тога периода.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ: Пљеваљски крај, Брезница, Пљевља, Света Тројица, публицистика.

Подручје пљеваљског краја до Првог балканског рата било је у склопу Османске Турске. То подручје улазило је у састав веће територије која је у тадашњој публицистици носила назив Стара Херцеговина. Одлукама Берлинског конгреса 1878. на подручју Новопазарског санџака, у који улази и и пљеваљски крај, Аустроугарска је имала право да држи гарнизоне у свим већим мјестима, па је имала војни гарнизон и у Пљевљима до 1908. године, док је цивилна власт припадала Османском царству. Након 1908. поново су Османлије имале потпуну власт у пљеваљском крају, који је улазио у састав Косовског вилајета. У Првом балканском рату Пљевља су ослобођена 28. октобра 1912. године од стране војске Краљевине Србије. Једно вријеме била су у саставу Краљевине Србије да би, на основу споразума потписаног у Београду 12. новембра 1913. године, Пљевља припала Краљевини Црној Гори. Након Првог свјетског рата подручје пљеваљског краја улази у састав Краљевине СХС/Југославије.[1]

Размишљајући и дјелујући у складу са политиком српског интегрализма, краљ Никола I Петровић је на подручје пљеваљског краја гледао као на ослобођени дио Српства: „Част тога оружја високо остаје. С те стране душа вам може бити мирна и поносна. То је оружје

[1] Ослобођење Пљеваља извршила је Јаворска бригада под командом потпуковника Миливоја Анђелковића, након њих ушло је и око 150 Црногораца у Пљевља, в. С. Терзић, *Пљевља у Краљевини Србији: Округ као окосница регионалног развитка*, Гласник завичајног музеја, књ. 3 (2002), 103–104. Првим Балканским ратом (8. октобар 1912 – 30. мај 1913) Црна Гора се скоро дупло увећала и добила градове: Мојковац, Пљевља, Бијело Поље, Беране, Плав, Гусиње, Рожаје, Пећ, Ђаковицу, Тузи и дио Скадарског језера.

увеличало Црну Гору двојно, и земљиштем и народом. То је оружје, удружено с оружјем браће из Србије, ослободило Српство од Турака, од мора до Дунава. Наши су барјаци пободени на међи Санџака и Босне, у Пљевљу, Бијелом Пољу, Беранима, Плаву, Гусињу, Рожају, Пећи и Ђаковици, на доглед стонога Призрена. Обновљена и увећана, наша Домовина пољепшава се, и биће срећна и богата, а дух унутрашње слоге и љубави учиниће је јаком и способном за нова национална предузећа."[2] Такав став црногорског владара темељио се на баштињењу српске државне идеје код владара из светородне владарске куће Петровића Његоша која се заснивала на томе да српски народ мора обновити српску средњовјековну државу (Душаново царство). У том правцу су дјеловали Петровићи Његоши, особито књаз/краљ Никола, те су све своје политичке потенцијале и национално прегнуће усмјеравали у правцу постизања тога циља, дубоко вјерујући да ће доћи дан када ће Српство бити ослобођено и уједињено. Такав став се одразио и на писање у црногорској публицистици до почетка Првог свјетског рата. У међуратном периоду, од 1918. до 1929. године подручје пљеваљског краја улазило је у састав истоименог Пљеваљског округа, а од 1929. године у састав Зетске бановине. У том периоду уз развој институција развија се просвјетно-образовни и културни живот, а самим тим повећава се и број објављених публикација, како

[2] Н. Петровић, *Говор Његовог Величанства Краља Господара народним посланицима на дан 25. априла о. г. у Двору*, Глас Црногорца, бр. 19, 27. април 1913, 1. *Глас Црногорца* (излазио од 1877–1922, са прекидима 1878. и 1916) није био само званични орган црногорске владе, већ он садржи изванредан материјал за проучавање политичких, културних, просвјетних, научних и књижевних прилика друге половине XIX и прве двије деценије XX вијека, в. Д. Мартиновић, *Глас Црногорца (1873–1922) – црногорски лист са најдужим излажењем*, у: „Луча тамом обузета" – библиолошки есеји, Цетиње 1995, 378–385.

периодичних, тако и монографских издања. У многима од њих предмет проучавања било је подручје пљеваљског краја.

У публицистици која је излазила на простору данашње Црне Горе у посматраном периоду писано је о пљеваљском крају током средњег вијека. Осврнућемо се на неке карактеристичне текстове који говоре о путевима који су пролазили кроз пљеваљски крај, настанку, имену и историјском развоју града у Пљеваљском пољу, остацима старих градова, црквама и манастирима, старом становништву које је насељавало ово подручје, старим књигама. Подручје пљеваљског краја обилује великим бројем споменика из периода средњовјековне српске државе и по ријечима Славенка Терзића „о некада јакој демографској и културној снази Пљеваља и пљеваљског краја сведочи мноштво потпуно неистражених остатака средњовековних градова (ако изузмемо Кукањ и Козник о којима се нешто зна, ту су Градац у Дубочици, Градина у Вруљи, Градац у Бобову изнад кањона Драге, „Јеринин град" на Ујчу изнад Доволје, Мала Градина преко пута Кукања, Немања изнад Хоћевине и доста других), петнаестак манастира, више десетина срушених цркава и црквишта, запустелих важних средњовековних путева, мноштво старих гробаља, записа и натписа, старих рукописа и књига у светотројичкој ризници, и још више оних разнетих по Европи и сачуваних у ризницама Беча, Прага, Берлина, Петрограда или Москве."[3]

У једном опширном приказу књиге Константина Јиречека о путевима на Балканском полуострву, у часопису *Зета*, спомиње се и подручје Пљеваља које је било на траси средњовјековних караванских

[3] С. Терзић, *О научним истраживањима прошлости пљеваљског краја*, Гласник завичајног музеја, књ. 1 (1999), 12.

путева који су се протезали на Балканском полуострву. Стрми и коси планински вијенци Динарских планина на Балканском полуострву затварају, често као какав зид, унутрашњост од мора, путеви се често спуштају са високих коса у дубоке и уске рјечне долине, те се опет пењу у планину. Такви су путеви од Сплита преко Книна у долину Врбаса и Босне за Саву; пут од ушћа Неретве преко Иван планине (1010 м) у долину Босне и даље на исток; пут од Дубровника кроз планине Херцеговине преко брда Чемерно (1373 м) на Дрину, као и његов наставак преко Пљеваља и Новог Пазара, око јужног подножја Копаоника, долином Топлице за Ниш.[4] О путевима који избијају на Јадранско море, спомињући и Пљевља као важан саобраћајни чвор, писао је учитељ Илија Радуловић.[5] Дубровачки друм који је водио од Дубров-

[4] Л. Д., *Константин Јиречек о главним путевима са запада на исток преко Балканског полуострва и о српској земљи*, Зета, бр. 26 (1935), 2. маја мјесеца 1930. године појавио се под уредништвом Јована П. Вукчевића недељни лист *Зета* који је излазио до 24. јуна 1941. године. *Зета* је доносила политичке чланке, третирала економске и културне проблеме, доносила историјске и књижевне прилоге. Недељни лист *Зета* имао је и посебне осврте на културни и просвјетни живот у Бановини, в. С. Бабовић–Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини 1929-1941*, Подгорица 2002, 167, 172.

[5] И. Радуловић, *Јадранско море*, Зетски гласник, бр. 60 (1933), 4. *Зетски гласник* (1931–1941) доносио је политичке чланке, репортаже, књижевне, историјске и етнографске прилоге. Био је званични орган Зетске бановине. У *Зетском гласнику* редовно је објављивана грађа Државног архива на Цетињу, коју је сређивао и објављивао Душан Вуксан, као и прилози из историје и етнографије, в. С. Бабовић-Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини 1929–1941*, 165–166. Крајем 1894. године Друштво „Горски вијенац“ покренуло је књижевни часопис, који је званично носио назив *Луча, књижевни лист Друштва „Горски вијенац*“. Излазио је у мјесечним свескама, почев од 1. јануара 1895. године до 1. децембра 1900. године. Главни уредник му је био професор Лазар Т. Перовић. Његови представници за Херцеговину били су Алекса Шантић, Јован Дучић и Светозар Ћоровић, а на Казанском универзитету у Русији професор Александар Александров. *Луча* је први црногорски књижевни часопис у издању друштвене институције, тј. Друштва „Горски вијенац“, чији је предсједник био министар војни Илија Пламенац. Циљ Друштва „Горски вијенац“ био је просвјета, коју ће постизати његовањем пјевања,

ника спајао је Требиње, Љубомир, Билећу, Гацко, Суђеску, Фочу, Пљевља, Сјеницу, Трговиште, долину Ибра и Топлице и завршавао се у Нишу.[6] Руски научник Павле Аполоновић Ровински казује да је на подручју средњовјековне Зете из Оногошта водио један пут у Боку, а други кроз Бјелопавлиће. Ово је била грана онога пута који је ишао из средње Европе кроз Београд на Ваљево, кроз Пожегу и Ужице излазио на Пљевља, а отуда у Тару под Пирлитором. Од Пирлитора пут је пролазио кроз Језера, а послије кроз Ивицу на Превиш, с којег се спуштао у Шавничку долину, а одатле преко Мокрога, Вучја, кроз Луково, или преко Жупе, долазио је до Оногошта, поред данашње никшићке равнице. На свом овом путу од Пирлитора познају се и данас, каже Ровински, трагови, мостови преко ријека и насипи на неким мјестима гдје је земљиште било ниско и меко. Такође се познају и трагови некадашњих насељених мјеста.[7]

музике и гимнастике, приређивањем бесједа и забава, в. Н. Мартиновић, *Развитак штампе и штампарства у Црној Гори*, Београд 1965, 145; Р. Шуковић, *Књижевна периодика у Црној Гори (1835–1914)*, књижевноисторијска монографија, Титоград 1986, 169. *Луча* је у посветним, програмским пјесмама означена као национални симбол слободе и вјере у освету Косова. Млади мостарски пјесник Алекса Шантић у свечаној пјесми поручивао је цетињској *Лучи*: „Простри зраке кроз српске облаке“, она је риједак трачак свијетлости који се пружа „са Ловћена про Косова равног“, в. А. Шантић, *Лучи*, Луча, бр. 1 (1895), 21–22.

[6] Р. Космајац, *Нешто о борби на Плочнику, војно-историјски приложак*, Луча, св. IX (1900), 568–569; Из Дубровника су водила два главна пута у Полимље. Један је био Требиње–Билећа–Гацко–Чемерно–Тјентиште–Фоча, даље или уз Ћехотину преко Пљеваља или Дрином до Лима. Тај пут је био познат под именом *via Drine* или ређе *via Bosne*. Други пут је ишао преко Никшића и Језера, *via Jesera* или *via Anagasti*. М. Динић, *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, ЈИЧ, 1–4, Београд 1937, 125.

[7] П. А. Ровински, *Црна Гора*, Глас Црногорца, бр. 16 (1891), 1. Павле Аполонович Ровински (1831, Гусевка – 1916, Петроград). Боравио је у Црној Гори више од двадесет година и научно проучавао цјелокупну њену прошлост. Његово животно и вишетомно дјело: „Црна Гора у прошлости и садашњости“, у три тома са шест

Стручни прегледни текст о прошлости Пљеваља написао је учитељ Илија Радуловић. Он истиче да Пљевља, која се налазе у плодном Пљеваљском пољу, са десне стране ријеке Ћехотине, имају повољан географски положај јер се ту укрштају сви путеви овога краја. Радуловић наводи да је пљеваљски крај, по нађеним многим натписима са њиховим личним именима, био насељен Илирима, а да је за вријеме Римљана постојало насеље које је опустјело у бурним временима приликом доласка „наших предака у данашње наше земље". Насеље се послије 1200. године помиње под називом Брезница, како се често спомиње у дубровачким књигама, и било је под влашћу Немањића. Брезница је одржавала живе саобраћајне и трговачке везе са Дубровником, чији су трговци довозили у њу занатске производе, а из ње извозили стоку и сточне производе. Радуловић даје историјски преглед дешавања након смрти цара Уроша, наводећи да је Брезница првобитно припала Николи Алтомановићу, а након 1374. године босанском бану Тврткy, који је скупа са Лазаром Хребељановићем уништио Алтоманићеву државу. Касније су господари овог града војвода Сандаљ и његов синовац херцег Стефан, господар Херцеговине. Брезница се у XV вијеку спомиње под именом Пљевља. Приликом пропасти Херцеговине Пљевља долазе у турске руке, закључује Радуловић.[8] Не-

свезака, на преко 3700 страница, објавила је Руска академија наука (I том је штампан у Петрограду 1888, четири свеске II тома објављене су 1897, 1901, 1905. и 1909, док је III том изашао 1915. године). У овом дјелу је након прилично исцрпног географског приказа, дат историјски преглед Зете и Црне Горе до почетка XIX вијека. Његов приступу оцјени историјских извора је у основи исправан и са доста критичког становишта, в. Д. Мартиновић, *Павел Аполонович Ровински (1831–1916),* у: Портрети, Цетиње 1983, 127–141.

[8] И. Радуловић, *Прошлост Плеваља*, Зетски гласник, бр. 840 (1940), 2. Назив Брезница први пут се у дубровачкој архивској грађи спомиње 1348. године, када се у уговору склопљеном у Дубровнику 9. новембра 1348. године помиње Брајан

далеко од данашњих Пљеваља, у близини Манастира Св. Тројице, постојало је насеље које је носило име Врхбрезница.[9]

Богдановић из Брезнице (*Вгауп Bogdanovich de Bresnica*), што би значило да је читава област, односно жупа, дала име привредно најразвијенијем центру те области. Крајем XIV и почетком XV вијека дошло је до промјене имена мјеста Брезнице у Пљевља. Оба назива се паралелно употребљавају током прве три деценије XV вијека. Последњи пут се у дубровачкој архивској грађи назив Брезница помиње 1430. године и од тада преовладава за мјесто назив Пљевља, в. Р. Ћук, *Пљевља и пљеваљски крај у Дубровачкој архивској грађи*, Гласник завичајног музеја, књ. I (1999), 57–58. У периоду владавине Немањића Брезница је улазила у средишне области српске државе. Након смрти цара Уроша овим подручјем (областима од Горње Дрине до Јадранског мора) владао је хумски кнез Војислав Војиновић, а након његове смрти његова удовица кнегиња Гојислава. Године 1369. Гојиславин синовац жупан Никола Алтомановић је заузео земље своје стрине. Након пораза Николе Алтомановића долази до расипања његових посједа, а пљеваљски крај и област према Полимљу заузео је босански бан Твртко Котроманић и од тада па до пада под турску власт Пљевља се налазе у саставу босанске државе. Почетком XV вијека Пљевља, као и област Дробњака, Језера, Оногошт, а у Полимљу Пријепоље су под влашћу босанског војводе Сандаља Хранића, а од 1435. херцега Стефана Косаче. Почетком љета 1465. године Пљевља су пала под турску власт, в. Б. Храбак, *Прошлост Пљеваља по дубровачким документима до почетка XVII столећа*, Историјски записи, књ. XI, св. 1–2 (1955), 3–5. Од освојене територије у Херцеговини основан је посебан санџак – вилајет са средиштем у Фочи, а од 1572. године средиште санџака је премјештено у Пљевља (до 1833), што указује на његов велики значај као трговачког и административног центра током османске владавине на овом подручју, в. Е. Миљковић-Бојанић, *Пљевља и нахија Кукањ у другој половини XV века*, Гласник завичајног музеја, књ. I (1999), 157. О пљеваљском крају у раном средњем вијеку, досељавању Словена, словенској топонимији, писао је Тибор Живковић, в. Т. Живковић, *Пљеваљски крај у раном средњем веку*, Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 11–18.

[9] На то указују два податка. Први да један љетопис из XVII вијека помиње храм Св. Тројице у мјесту званом Врхобрезница близу мјеста Пљевља у Херцеговини, и други податак из Врхобрезничког љетописа који каже да су Турци 1452. године разбили херцега Стјепана на ријеци Брезници, в. Т. Живковић, *Пљеваљски крај у раном средњем веку*, 14–15. По Гордани Томовић средњовјековна област Брезница простирала се у средњем порјечју ријеке Ћехотине, десне притоке Дрине, од околине Пљеваља на истоку, до Буковице на сјеверозападу. О области Брезница, први пут је забиљежено у историјским изворима у дубровачкој канцеларији 12. септембра 1296. године у изјави Илије, Станишиног сина, како га је претходне године у мјесецу

Илија М. Браковић, старјешина среског суда, говорећи у већој мјери о турском периоду града Пљеваља, наводи да су Турци на мјесту гдје су данашња Пљевља, одмах послије Косовског боја подигли војни логор, а мало доцније град звани Таслиџа (камењар – камена бања). Браковић износи народно предање по коме су Пљевља своје име добила по томе што су ту била гумна и велики стогови пљеве Манастира Св. Тројице. Он сматра да је творац и оснивач велике џамије која потиче из XV вијека, самим тиме и оснивач Пљеваља Хусеин-паша. Преко Ћехотине, до самих Пљеваља налазе се развалине неког старог великог града са богатим остацима и натписима, које по Браковићу, стручњаци археолози треба да испитају.[10]

У публицистичком тексту о старом средњовјековном граду у околини Пљеваља, Јован Вулевић наводи да се, идући од Пљеваља низ ријеку Ћехотину на сат и по хода, налазе остаци града познатог под

септембру Градислав, син Белмужа, с дружином опљачкао у области која се зове Брезница узевши му четири коња с робом, четири коња без товара, 5 перпера у динарима, оружје и одјећу, а штета је износила 300 перпера, в. детаљније Г. Томовић, *Брезница*, Гласник завичајног музеја, књ. 1 (1999), 71.

[10] И. М. Браковић, *Пљевље у прошлости и садашњости*, Зета, бр. 20 (1939), 3. Илија М. Браковић (1883, Брскути – 1964, Подгорица; судија, адвокат, писац; сарађивао је у подгоричком часопису *Зета*), в. Ј. Чађеновић, *Илија М. Браковић, судија, адвокат, писац (1883–1964)*, Дан, 17–24. март 2007. О постанку имена Пљевља интересантно је мишљење Александра Ломе који сматра да посриједи може бити скорашње српско образовање од „пљева“, како се ово име традиционално тумачи; указао је и на алтернативну могућност да је посриједи одраз предсловенског имена, било латински *Pelvis* у значењу „котлина“, било предримског *Pelva*, истовјетног имену данашње ријеке Пливе, у вези са претпоставком о пресељењу (тачније присилној депортацији) становништва из западног у овај, источни дио провинције Далмације у римско доба, в. А. Лома, *Из историјске топонимије пљеваљског краја*, Гласник завичајног музеја, књ. 4 (2005), 10. О урбаном развоју Пљеваља в. В. Петровић, *Пљеваљски крај у позном средњем вијеку. Прилог истраживању носилаца урбаног развоја*, Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 69–89; Д. Ковачевић-Којић, *Пљевља у урбанизацији Полимља и Горњег Подриња*, Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 21–26.

именом Кукањ, „великаша и феудалца“ херцега Стјепана, који је у XV вијеку управљао овим крајевима. Остаци града налазе се на заравни тешко приступачне камените стијене, која се налази на врху брда које се уздиже изнад Ћехотине, те га је сама природа штитила од непријатеља. Да је двор, који је био опасан зидовима и кулама, био већих размјера свједочи огромно порушено камење помијешано с кречом. Вулевић је уочио трагове испрекиданих зидова, за које причају да су једни сачињавали касарну, други стражарнице, а трећи сами двор. Мјесто раскошног двора виде се само огромне количине камења сурваног негдје у давнини. Нема никавог споменика или натписа урезаног у камену. Испод остатака двора налази се пећина која је служила као тамница за херцегове непослушне великаше и заробљене непријатеље. Вулевић је забиљежио и народно вјеровање да се у рушевинама двора налази закопано баснословно злато, као и да се за овај разрушени двор везују многобројне приче и легенде, које се највише односе на херцегово ратовање, његову женидбу и лов по околним планинама. На крају, Вулевић закључује да је овај замак служио као херцегово љетовалиште.[11]

Старе цркве и манастири обрађени су и у оквиру каноничних визитација. Такво једно саопштење са каноничне визитације херцего-

[11] Ј. Вулевић, *Кукањ, замак херцега Стјепана*, Зетски гласник, бр. 97 (1934), 4. У изворима се љетња резиденција Косача помиње у вези Сандаља Хранића када је 27. децембра 1423. године издао једну повељу Дубровчанима; затим 12. маја 1429. године када је Сандаљ примио под Кукњем древне царине. Град се помиње у двије повеље које је арагонско-сицилијански краљ Алфонс V (1416–1458) издао Стефану Вукчићу Косачи, 1444. и 1454. године, као и у повељи Фридриха III Хабзбуршког (1440–1493) из 1448. године, в. Д. Спасић, *Средњевековни утврђени градови пљеваљског краја*, Гласник завичајног музеја, књ. 1 (1999), 78–79. Османлије које су 60-тих година XV вијека овладале пљеваљским крајем су нахију Кукањ (Пљевља) уврстиле у ширу географску територију Полимља, в. A. S. Aličić, *Poimenični popis Sanžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985, 31.

вачко-захумског митрополита Серафима Перовића (1889–1903) изашло је у *Шематизму* њихове митрополије за 1890. годину, које *Нова Зета* у цјелости преноси. У извјештају су описани манастири и цркве херцеговачко-захумске епархије, између осталих и Манастир Милешева са Црквом Вазнесења Христовог, задужбином српског краља Владислава, у којој су почивале мошти Светог Саве до 1595. године, када је манастир порушен и спаљен, као и 1735. и 1782. године. У *Шематизму* се помиње, да се кивот и штака Св. Саве налазе у Манастиру Св. Тројице код Пљевља, а да се кров са Милешевске цркве налази на великој џамији у Пљевљима, у којој се налазе и два велика свјећњака из истог манастира. За Манастир Св. Тројице наводи се да се налази код саме вароши Пљевља (Таслице), на једну четвртину сата удаљен од ње, у једном троугластом закутку у „бајној долини", и истиче се да су га по предању градили Немањићи.[12]

Учитељ Андрија Јовићевић је у периоду између два свјетска рата обилазио манастире у пљеваљском крају и оставио о њима вриједне биљешке.[13] За Манастир Свете Тројице Јовићевић је миш-

[12] *Из Херцеговине*, Нова Зета, јун 1890, 222. Књижевни часопис *Нова Зета* се појавио на Цетињу, у јануару 1889. године. Иако је имао претежно књижевни карактер, бавио се и проблемима из свих области знања, почев од библиографије, филозофије, друштвено-политичких наука и права до филологије, природних наука, примијењених наука, географије и историје. *Нова Зета* излазила је под уредништвом Лазара Томановића у мјесечним свескама, до априла 1891. године. Био је то солидан часопис, који се по својим прилозима може уврстити међу најбоље српске часописе онога доба, в. Н. Мартиновић, *Развитак штампе и штампарства у Црној Гори 1493–1945*, Београд 1965.

[13] Андрија Јовићевић је у периоду 1933–1939. објавио серију прилога „Манастири у Црној Гори" у *Зетском гласнику*. Андрија П. Јовићевић (1870, Ријечки град, Обод – 1939, Ријека Црнојевића), у публикацијама „Српски етнографски зборник" Српске академије наука у Београду и „Зборник за живот и обичаје Јужних Словена" ЈАЗУ у Загребу објавио је око 1800 страница штампаног текста. Своје радове Јовићевић је објављивао и у едицији „Насеља српских земаља", у периоду од 1909. до 1926;

љења да је он основан при крају XV или почетком XVI вијека, на основу тога што се манастир спомиње 1536. и 1537. године. Јовићевић наводи да се у манастиру чува један султанов ферман од 1473. године којим се наређује пријепољском кадији да забрани пуштање стоке у манастирско имање и сјечу шуме, напомињући да, ако је година тачно преведена, онда без сумње, манастир потиче из XV вијека. Манастир се налази на један километар од Пљеваља, у уској и лијепој долини између два повисока и посве гола брда. Мјесто гдје се манастир налази зове се Бисерка, а тако се зове извор који истиче одмах изнад манастира. Манастирска црква је дуга 20, а широка 7–8 метара и има четири дијела: олтар, праву и средњу цркву и припрату. Црква је грађена из три пута. Јовићевић истиче да је првобитна црква била врло мала, и да се састојала из олтара и праве цркве, као и да је некада постојао натпис у ком се као оснивачи цркве спомињу Висарион (чија се фреска налази у правој цркви на јужном зиду са сликом цркве у руци, коју подноси Христу), брат му Сава и син Нићифор, архијереј. И Јовићевић спомиње да се од реликвија у манастиру чувају један мали кивот од сребра, у ком се чувају честице светитеља, али се не зна којих, као и кивот у коме је почивало тијело Св. Саве у Милешеви и штап Св. Саве (дуг један и по метар, са округлом дршком опточеном златом и сребром филигранске израде). Манастир има много старих рукописних и штампаних књига из XVI и XVII вијека. Овај манастир је имао среће да није никад од Турака паљен, пљачкан или разорен.[14] Митрополит

објавио је шест монографија са 1460 страна штампаног текста, в. Р. Драгићевић, *Андрија П. Јовићевић, Ин мемориам*, Записи, XXII, 3 (1939), 190.

[14] А. Јовићевић, *Манастир Света Тројица*, Зетски гласник, бр. 91; 93; 97; 98 (1933), 2. О ризници Манастира Св. Тројица, за коју Аника Сковран каже да је једна од ријетко сачуваних ризница српских манастира постнемањићког периода, в. детаљније А. Сковран, *Осврт на путеве настанка и обнове ризнице манастира Свете Тројице*

дабробосански Сава Косановић (1881–1885), који је тада био учитељ у Сарајеву, 1870. године је обилазио пљеваљски крај и Манастир Св. Тројице. Сачинивши списак затечених рукописних србуља које су чуване у манастиру, дао је краће описе 93 рукописа, описао ћивот Св. Саве (у коме се налазило једно „прекрасно јеванђеље“), штап Св. Саве и, наводно у истом ћивоту, штап Светог Арсенија Српског. Обишао је порушене манастире Блишкова и Соколац, Добриловину, Довољу и Св. Арханђел Михаило на Тари.[15]

У *Шематизму* се наводи да у тадашњој пљеваљској нахији крај ријеке Таре лежи у развалинама Манастир Довоља „из доба српске славе и величине“, који је од стране Турака попаљен 1859. године, па обновљен, и опет попаљен у Великом рату 1876. године. Такође се наводи да је у њему неко вријеме лежало тијело Св. Арсенија.[16] Јовићевић је такође наишао на рушевине Манастира Довоље, које се налазе на десној обали ријеке Таре, низводно од Манастира Добриловине за 16 километара, на једном прилично стрмом брежуљку. Манастирску цркву Јовићевић је нашао у рушевном стању, а од манастирских конака једва су се познавали трагови. Олтар и кубе цркве још су се држали, али су били знатно оштећени. Кубе, које је према висини цркве необично високо, има четири повећа прозора. Од осталих дијелова цркве стрше зидине, које су мање више порушене. Црква је била дуга изнутра 17, а широка 4,5 метара. Од фресака нема ни трага, нити се познају остаци малтера на зидовима. Манастир је у рушевинама од 1875. године. Јовићевић негира народно предање по коме су манастир подигли

код Пљеваља, Гласник завичајног музеја, књ. 5 (2006), 119–155.

[15] С. Косановић, *Српске старине у Босни. Неколике биљешке*, Гласник Српског ученог друштва, књ. XII (1871), 159–188.

[16] *Из Херцеговине*, Нова Зета, јун 1890, 223.

Немањићи и везује његов постанак за XV вијек. Јовићевић такође наводи да су у Довољу након 1699. године пренесене из Пећи мошти Св. Арсенија све док их морачки калуђер Никодин Ђурђић није украо и пренио у Манастир Морачу. Претпоставља се да је то било прије 1853. године кад су Турци опљачкали манастир.[17]

По *Шематизму* Манастир Аранђел (црква посвећена Арханђелу Михаилу) лежи ниже Довоље на три четвртине сата покрај ријеке Таре. Предање и за њега каже да су га градили Немањићи. Постоје остаци зидина и наводи се да је и он био срушен кад и Манастир Довоља.[18] За Манастир Аранђел Јовићевић наводи да је у рушевинама од 1875. године и да није обнављан. Лежи на десној обали ријеке Таре, низводно три до четири километра од Манастира Довоље, а изнад манастира је велико село Ђурђевића Тара. Јовићевић је затекао од цркве очуван само сјеверни зид упола срушен, прозор на олтару је био скоро порушен, док се још држе главна улазна врата са сводом. Манастирска црква је била дуга око 8, а широка 4,8 метара, имала је кубе и припрату и по конструкцији је личила на цркву у Довољи. По народном предању манастир су подигли Немањићи. Јовићевић истиче да је по натпису који је био над вратима, унутра на малтеру, храм живописао поп Страхиња из Будимља 1591. године и да се може претпоставити да је манастир сграђен у XVI вијеку.[19]

У *Шематизму* се спомињу рушевине манастира којем је дато

[17] А. Јовићевић, *Манастир Довоља*, Зетски гласник, бр. 4; 5 (1934), 2; 4. Архимандрит Нићифор Дучић пише о преносу моштију Св. Арсенија из Пећи у Довољу, о борбама око његових моштију између Црногораца и колашинских православних Срба и Муслимана, о њиховом преносу у манастир Ждребаоник, а потом у манастир Косијерево, в. Н. Дучић, *Колашин – предјел и племе у Херцеговини*, Братство, II (1878), 143–155.
[18] *Из Херцеговине*, 223.
[19] А. Јовићевић, *Манастир Аранђел*, Зетски гласник, бр. 8 (1934), 3.

име „Немања“ у пљеваљској нахији. Остаци манастира се налазе више села Оћевине у Плијешевини, западно од Пљеваља. Само му име говори да се по народном предању везује за период Немањића. Код рушевина цркве налази се чесма Царева вода, мале даље калдрмисано Царево гумно, а баш близу Краљева гора, кроз коју пут води у Црну Гору. Сва ова имена: воде, гувна и планине одговарају имену Немања. Пут који води ка манастиру Немања кроз планину је толико широк да би двоје кола једна поред других могла проћи. Пут је зарастао шумом, али кад се мало одгрне земља, наиђе се на калдрму. За пут се не зна кад је био порушен, само је остало предање да је био највиши и најчувенији.[20]

Манастир Дубочица се по *Шематизму* налази на два сата далеко од Пљеваља и изгледа врло сиромашно. Митрополит Сава Косановић је по једном старом натпису нашао да је Дубочица саграђена 1492. године.[21] Јовићевић наводи да се Манастир Дубочица, који је у његово вријеме претворен у парохијску цркву, налази на 14 километара далеко од Пљеваља, недалеко од колског пута Пљевља – Бијело Поље и да лежи на лијевој обали ријеке Ћехотине, на једној невеликој пољани омеђеној високим брдима. Црква посвећена Св. Николи је саграђена у виду лађе, без звоника и кубета, а покривена је клисом. Дуга је

[20] *Из Херцеговине*, 223. Синиша Мишић скреће пажњу на један интересантан топоним под називом Немања, који се налази у близини села Шљиванско у регији Хоћевина. Усред Немање налази се микротопоним Крш на коме се виде остаци четири објекта. Изнад њега је топоним Царево гувно. Испод Крша протиче Немањин поток. На дну Немање, испод Пољане, код Златног (Царевог) врела налазе се остаци цркве Св. Спаса, а у народу овај локалитет се зове Немањића Црквине. Пут из Крушева води преко Немање за Шула и Бобово. Мишић сматра да се ови топоними могу повезати са Стефаном Немањом или неким властелином истог имена са ових простора, тачније на постојање владарског домена Немањића у пљеваљском крају, в. С. Мишић, *Топономастика као извор за историјску географију (пример преваљског краја),* Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 31.

[21] *Из Херцеговине*, 223.

око 13, а широка око 7 метара. Зидови су изнутра осликани и фреске се још познају. По натпису изнад врата унутра сазнаје се да је црква сазидана 1565. године трудом и подвигом игумана Павла са осталом братијом. Иконостас је старе израде, горњи крај је богато изрезбарен. На амвону је исклесан у камену двоглави орао са раширеним крилима и подсјећа на грб Немањића, а изнад амвона виси дрвени полијелеј, велик у пречнику два метра, лијепе израде. Јовићевић истиче да, иако постоји овај натпис, овдашњи народ вјерује да је ово задужбина Немањића, називајући је „малим Острогом".[22]

О старом становништву Кричима објављен је један текст стручног карактера Андрије Лубирића, што у ствари представља дио из његове књиге „Поријекло и прошлост српских породица. Дробњаци".[23]

---

[22] А. Јовићевић, *Манастир Дубочица*, Зетски гласник, бр. 89 (1933), 3.

[23] А. Лубурић, *Кричи*, Записи, књ. VI , св. I (1930), 40–42. Часопис за науку и књижевност *Записи* (Цетиње, 1927–1933. и 1935–1941) покренула је група професора Цетињске гимназије. Тај нови часопис имао је двије редакције. Часопис *Записи* покренут је јула мјесеца 1927. на иницијативу културних и јавних радника са Цетиња: Душана Вуксана, Гаврила Дожића, Илије Зорића, Радослава Меденице, Милана Вукићевића и Вида Латковића. Све до априла 1933. године *Записи* су излазили као часопис за науку и књижевност. Посебну озбиљност часопису је давало објављивање чланака, мемоара и других текстова у вези са црногорском културом и политичком историјом. Редовно је уређивана рубрика „Грађа за историју и фолклор", која је била изузетно значајна јер је пред читаоце износила много докумената из Цетињског архива, која су преко *Записа* први пут јавно публикована, а и многа сачувана до данас. У овој рубрици објављивано је много грађе из политичке историје Црне Горе. Поред ових, врло су биле значајне странице *Записа* преко којих су давани: преглед научних збивања, књижевни преглед, преглед позоришног и политичког живота. Идеји покретања *Записа* погодовала је околност организовања архива на Цетињу, те је овај часопис на неки начин био и орган ове установе. Рад часописа је обновљен послије двогодишње паузе. Године 1935. *Записи* почињу да излазе као орган Цетињског историјског друштва. Под пресједништвом митрополита црногорско-приморског др Гаврила Дожића одржана је оснивачка сједница Цетињског историјског друштва, на којој је митрополит образложио потребу за оснивањем друштва, подвалачећи нарочито „слабо познавање прошлости Црне Горе", али и то да „многобројна

Лубурић наводи да успомена на старо становништво Криче или Кричкове живи код доброг дијела нашег народа, а нарочито оног дијела који станује око ријека Таре и Лима. Лубурић наводи да се Кричима називао онај дио Матаруга, који се послије првог српског надирања у Доњу Херцеговину и погибије матарушког краља Сумора повукао у крајеве око ријеке Таре. Они су се простирали на западу до Јелеча и Сутјеске код Фоче, а на истоку до данашње вароши Колашина. Лубурић истиче да није могао сазнати границе њиховог простирања према сјеверу. Врло је вјероватно да су Кричи држали већи дио бившег Новопазарског Санџака. Име Старом Влаху долази, каже Лубурић, од старог становништва од којег су остатак данашњи Кричи. Предање каже да су Кричи имали вароши у Пљевљима и Фочи и да им је сједиште највеће власти било у Пљевљима. Лубурић сматра да су Кричи „мрзјели Србе као освајаче", а нарочито због тога што су их ови сматрали инфериорнијим народом. Борбе између Крича и Срба биле су не само дуге, него и толико крваве и дивљачне, да су остале у живој народној успомени и до данашњих дана. Аутор наводи да се Кричи сматрају за дио народа Матаруга. Име Кричи добили су од Срба, који су их тако називали по томе што су „кричали" кад говоре. Назив Кричи проширио се на цио дио Матаруга, који се груписао сјеверно од Таре.

драгоцјена изворна грађа пропада те је треба што прије сачувати за науку".[23] По конституисању Историјског друштва, на сједници од 7. марта 1935. године, која је била посвећена часопису, одлучено је да су *Записи* „досадашњим излажењем и уређивањем стекли добар глас да буду орган Друштва". У току излажења од јануара 1935. до априла 1941. године, *Записи* су на 4864 стране објавили око три хиљаде нових архивских докумената. Сви чланци, расправе, па и коментари рађени су углавном на основу до тада непознате архивске грађе. И многи прикази књига и чланака попуњавани су подацима из архивских докумената, в. Ђ. Пејовић, *Записи, часопис за науку и књижевност, (1927–1941),* Историјски записи, књ. XXIV, бр. 3 (1967), 391–403; Р. Драгићевић, *Записи – гласник цетињског Историјског друштва (1935–1941)*, Историјски записи, књ. XXIV, св. 3 (1967), 405–421.

Временом су и они назив примили, а касније се по њима назвала Кричком област коју су насељавали. Касније се овај назив локализовао на данашњи Кричак у Потарју.[24] Ово локализовање изведено је још прије XIII вијека. То се сазнаје из једне повеље краља Стефана Уроша I, писане око 1260. Године, у којој се каже да се село Прошћење граничи са Кричком.[25] Лубурић наводи Нићифора Дучића који пишући о Колашину каже да се цио тај предио звао Кричи по становништву које је у њему становало и да је имао своје војводе, који су се презивали Кричковићи, а да се данас Кричком назива само један мањи предио између Пљеваља и Бијелог Поља.[26] Лубурић набраја помињање појединих Кричака у средњовјековним писаним документима. Неки Давид Кричковић из Пољица у Далмацији, помиње се 1492. године.[27] Никола Кричак, родом Грубановић, из села Крушевице, преписао је 1528. једну стару црквену књигу.[28] У једном поменику Манастира Хиландара из XVI или XVII вијека помиње се род Филипа Кричка, презвитера коморанског, са још неколико Кричака који су му били ближи род.[29] Владислав Скарић саопштава да Кричковића има и у кричкој парохији у Далмацији, по мјестима сјеверозападне Босне, а нарочито у вођеничкој

[24] А. Лубурић, *Кричи*, 40. О насељености пљеваљског краја детаљније в. Ђ. Тошић, *Континуитет насељености пљеваљског краја од праисторије до успостављања турске власти*, Гланик завичајног музеја, књ. 1 (1999), 39–53.

[25] А. Лубурић, *Кричи,* 40; *Хрисовуља краља Стефана Уроша I манастиру св. апостола Петра и Павла на Лиму*, у: Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника, књ. I (1186–1321), Београд 2011, 225–231.

[26] А. Лубурић, *Кричи*, 41; Н. Дучић, *Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића*, књ. III, Београд 1893, 347.

[27] А. Лубурић, *Кричи*, 41.

[28] Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. I–VI, Београд 1902–1926, 462.

[29] Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. VI, 168.

парохији.[30] Такође Лубурић говори да су Кричи оставили доста трагова у топонографији. Постоји мјесто „Кричак“ између Пљеваља и Бијелог Поља, које се помиње још у 13 вијеку.[31] На крају Лубурић констатује да у крајевима које је са својом екипом испитивао није нашао остатака од Крича. Једино су им Дробњаци причали о изумрлој породици Гуске, која је била од Крича и који су недавно изумрли.[32]

Подручје пљеваљског краја било је инспиративна тема за проучавање и писање у црногорској публицистици, слиједећи народну традицију и политику српског интегрализма коју су особито спроводили Петровићи Његоши. Старе цркве и манастири, остаци старих градова и утврђења, сачуване старе књиге и рукописи, документи у дубровачком архиву указују да је подручје пљеваљског краја имало значајну улогу у српској средњовјековној држави.

[30] В. Скарић, *Поријекло православног народа у сјеверозападној Босни*, ГЗМБиХ, XXX (1918), 240, 250.

[31] А. Лубурић, *Кричи*, 41.

[32] А. Лубурић, *Кричи*, 42. О Кричанима детаљније, в. Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, Гласник завичајног музеја, књ. 4 (2005), 39–48; П. Влаховић, *Кричи и зачеци њиховог етничког раслојавања*, Гласник Етнографског музеја у Београду бр. (1970), 93–108.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- A. S. Aliĉić, *Poimenični popis Sanžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985.
- И. М. Браковић, *Пљевље у прошлости и садашњости*, Зета, бр. 20 (1939), 3.
- П. Влаховић, *Кричи и зачеци њиховог етничког раслојавања*, Гласник Етнографског музеја у Београду бр. (1970), 93–108.
- Ј. Вулевић, *Кукањ, замак херцега Стјепана*, Зетски гласник, бр. 97 (1934), 4.
- Л. Д., *Константин Јиречек о главним путевима са запада на исток преко Балканског полуострва и о српској земљи*, Зета, бр. 26 (1935), 2.
- М. Динић, *Дубровачка средњовековна караванска трговина*, ЈИЧ, 1–4 (1937), 119–146.
- Р. Драгићевић, *Андрија П. Јовићевић, Ин мемориам*, Записи, XXII, 3 (1939), 190.
- Р. Драгићевић, *Записи – гласник цетињског Историјског друштва (1935–1941)*, Историјски записи, књ. XXIV, св. 3 (1967), 405–421
- Н. Дучић, *Књижевни радови архимандрита Нићифора Дучића*, књ. III, Београд 1893.
- Н. Дучић, *Колашин – предјел и племе у Херцеговини*, Братство, II (1878), 143–155.
- Т. Живковић, *Пљеваљски крај у раном средњем веку*, Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 11–18.
- *Из Херцеговине*, Нова Зета, јун 1890, 221–225.
- А. Јовићевић, *Манастир Аранђел*, Зетски гласник, бр. 8 (1934), 3.
- А. Јовићевић, *Манастир Довоља*, Зетски гласник, бр. 4; 5 (1934),

2; 4.

- А. Јовићевић, *Манастир Дубочица*, Зетски гласник, бр. 89 (1933), 3.
- А. Јовићевић, *Манастир Света Тројица*, Зетски гласник, бр. 91; 93; 97; 98 (1933), 2.
- Д. Ковачевић-Којић, *Пљевља у урбанизацији Полимља и Горњег Подриња*, Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 21–26.
- С. Косановић, *Српске старине у Босни. Неколике биљешке*, Гласник Српског ученог друштва, књ. XII (1871), 159–188.
- Р. Космајац, *Нешто о борби на Плочнику, војно-историјски приложак*, Луча, св. IX (1900), 568–569.
- А. Лома, *Из историјске топонимије пљеваљског краја*, Гласник завичајног музеја, књ. 4 (2005), 9–15.
- А. Лубурић, *Кричи*, Записи, књ. VI , св. I (1930), 40–42
- Д. Мартиновић, *Глас Црногорца (1873–1922) – црногорски лист са најдужим излажењем*, у: „Луча тамом обузета“ – библиолошки есеји, Цетиње 1995, 378–385.
- Д. Мартиновић, *Павел Аполонович Ровински (1831–1916),* у: Портрети, Цетиње 1983, 127–141.
- Н. Мартиновић, *Развитак штампе и штампарства у Црној Гори 1493–1945*, Београд 1965.
- Е. Миљковић -Бојанић, *Пљевља и нахија Кукањ у другој половини XV века*, Гласник завичајног музеја, књ. I (1999), 157–169.
- С. Мишић, *Топономастика као извор за историјску географију (пример пљеваљског краја),* Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 27–36.
- Ђ. Пејовић, *Записи, часопис за науку и књижевност, (1927–1941),* Историјски записи, књ. XXIV, бр. 3 (1967), 391–403.
- В. Петровић, *Пљеваљски крај у позном средњем вијеку. Прилог*

истраживању носилаца урбаног развоја, Гласник завичајног музеја, књ. 2 (2001), 69–89.

- Н. Петровић, *Говор Његовог Величанства Краља Господара народним посланицима на дан 25. априла о. г. у Двору*, Глас Црногорца, бр. 19, 27. април 1913, 1.
- И. Радуловић, *Јадранско море*, Зетски гласник, бр. 60 (1933), 4.
- И. Радуловић, *Прошлост Пљеваља*, Зетски гласник, бр. 840 (1940), 2.
- С. Бабовић-Распоповић, *Културна политика у Зетској бановини 1929–1941*, Подгорица 2002.
- П. А. Ровински, *Црна Гора*, Глас Црногорца, бр. 16 (1891), 1–2.
- В. Скарић, *Порријекло православног народа у сјеверозападној Босни*, ГЗМБиХ, XXX (1918), 219–265.
- А. Сковран, *Осврт на путеве настанка и обнове ризнице манастира Свете Тројице код Пљеваља*, Гласник завичајног музеја, књ. 5 (2006), 119–155.
- Д. Спасић, *Средњовековни утврђени градови пљеваљског краја*, Гласник завичајног музеја, књ. 1 (1999), 77–98.
- С. Терзић, *О научним истраживањима прошлости пљеваљског краја*, Гласник завичајног музеја, књ. 1 (1999), 12.
- С. Терзић, *Пљевља у Краљевини Србији: Округ као окосница регионалног развитка*, Гласник завичајног музеја, књ. 3 (2002), 103–117.
- Г. Томовић, *Брезница*, Гласник завичајног музеја, књ. 1 (1999), 69–76.
- Г. Томовић, *Кричани и Кричак*, Гласник завичајног музеја, књ. 4 (2005), 39–48.
- Ђ. Тошић, *Континуитет насељености пљеваљског краја од праисторије до успостављања турске власти*, Гланик завичајног музеја, књ. 1 (1999), 39–53.

- Р. Ћук, *Пљевља и пљеваљски крај у Дубровачкој архивској грађи*, Гласник завичајног музеја, књ. I (1999), 55–67.
- Б. Храбак, *Прошлост Пљеваља по дубровачким документима до почетка XVII столећа*, Историјски записи, књ. XI, св. 1–2 (1955), 1–38.
- *Хрисовуља краља Стефана Уроша I манастиру св. апостола Петра и Павла на Лиму*, у: Зборник средњовековних ћириличких повеља и писама Србије, Босне и Дубровника, књ. I (1186–1321), Београд 2011, 225–231.
- Ј. Чаћеновић, *Илија М. Браковић, судија, адвокат, писац (1883–1964)*, Дан, 17–24. март 2007.
- А. Шантић, *Лучи*, Луча, бр. 1 (1895), 21–22.
- Р. Шуковић, *Књижевна периодика у Црној Гори (1835–1914)*, књижевноисторијска монографија, Титоград 1986.

Vasilj JOVOVIC, Doctor of Historical Sciences (PhD)

MENTIONING OF THE AREAS OF PLJEVLJA IN OPINION JOURNALISM DURING THE MIDDLE CENTURIES IN THE AREA OF TODAY'S MONTENEGRO UNTIL THE BEGINNING OF THE SECOND WORLD WAR

ABSTRACT: The area of Pljevlja region was located in the center of the medieval Serbian state ruled by Nemanjić Dynasty. Later, this area was ruled by Vojislav Vojinović, Nikola Altomanović, Tvrtko I, Sandalj Hranić and Stefan Vukčić Kosača. Located at the crossroads of roads that led from the coast to the interior, rich in minerals and forests, this fertile region was densely populated, as evidenced by the large number of settlements, fortifications, old churches and monasteries. The main and largest settlement was Breznica, later Pljevlja. In the second half of the 15th century Pljevlja region came under the rule of Ottoman Turkey, and remained so until 1913. After the First World War, this area became part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovens/the Kingdom of Yugoslavia. During the rule of Petrović Njegoš Dynasty, in the public of Montenegro, this part of Old Herzegovina was considered an integral part of Serbia that should be freed from Turkish rule, which was also reflected on opinion journalism of that period. It was written about the roads that passed through Pljevlja region in the Middle Ages, a historical overview of events during the Middle Ages, the settlements in Pljevlja region, the remains of old towns and fortifications, old churches and monasteries in the area, the population that inhabited Pljevlja region.

KEY WORDS: Pljevlja region, Breznica, Pljevlja, Holy Trinity, opinion journalism.